

ኤርትራ፣ ምድሪ ባሕሪ
ሓምሻይ ምዕራፍ
ሓንካስ ተበግሶ

(3)

ደራሲ - አልአሚን መሐመድ ስዒድ

ብ21 ጥቅምቲ 1964፡ አብ ዝተፈላለያ ከተማታት ሱዳን፡ አንጻር'ቲ ብ1958 አብ ስልጣን ዝደየበ ወተሃደራዊ ስርዓት ጀነራል እብራሂም ዓቡድ፡ ብተበግሶ ማሕበራት ተመሃሮ፡ ሰራሕተኛታት፡ ማእከሎትን ንኣሽቱ ነጋዶን፡ ዓበይትን አድማዕትን ሰላማዊ ሰልፍታት፡ ከም ዝተኻየዱ ዘይርሳዕ ፍጻሜ እዩ።

አብ'ቲ እዋን፡ ሓደ ብሽም “ሓይልታት ምቕያር” ወይ ማሕበር ተመሃሮ ዩኒቨርሲቲ ኻርቱም ዝፍለጥ ፖለቲካዊ ምንቅስቃስ፡ ዕዉት ሓፊሻዊ ፖለቲካዊ አድማን አብያን አብ ዘካየደሉ፡ ዝተፈለለዩ ቤላ-ቤለው ዝመሰረቶም ወረታትን ሓበሬታትን ተነዝሐን ተዘርግሐን፡ ብዙሓት አብ ግዜ ስርዓት ጀነራል ዓቡድ ብአስገዳድ ዝደስከላ ፖለቲካዊ ሰልፍታትን ማሕበራትን፡ ዝተፈላለያ ክፋላት ዩኒቨርሲቲ ኻርቱምን ላዕለዎት አብያተ-ትምህትን፡ ነቲ ዝተአወጀ ወይ ዝተጀመረ አድማን አብያን፡ ብወግዒ ክባርኻን ክድግፋን ተራእዮን። እዚ ምስ ኮነ፡ እቲ አብ አእምሮ ሓፋሽ ህዝቢ ሰሪጹ ዝነበረ ፍርሕን ራዕድን ተቐንጠጠ። ሕርቅን ህዝቢ አብ ዝለዓለ ጥርዚ ክበጽሕ ናይ ግድን እናኾነ ምስ መጸ፡ ሰራዊት ሱዳን ዝተፈጥረ ህውከትን ምልዕዓላትን ከሰክፎ ምስ ጀመረ፡ አብ አገደስቲ ጽርግያታት እናተዘርገሐ፡ ዝተፈላለያ አገልግሎት ዝህባ መንግስታውን ቁጠባውን ትካላትን አብያተ-ጽሕፈታትን እናዓጸወ፡ አብ ዝተፈላለያ ከተማታት ሱዳን አዋጅ እቶ-እቶ አብ ግብሪ ከም ዝውዕል ገበረ።

ሰራዊት፡ አብ ሱዳን፡ አብ ጎደናታት ክወርድን ክዝንብን ልሙድ ተርእዮ እኳ እንተ ዘይኮነ፡ ዜጋታት አውራ'ቶም፡ አብ ግዜ ወተሃደራዊ ዕልዋ ጀነራል ዓቡድ ብ1958 ዓቕሚ አዳም ዝበጽሑ፡ ሰራዊት አብ ጽርግያታት ክዘርጋሕ እንተራአዩ ዘገርም ሽይኑ አይተሰዋዎምን። ሓፋሽ ህዝቢ እውን፡ ነቲ ብወገን ተመሃሮን ደገፍቶምን አንጻር ሰራዊት ሱዳን፡ አብ ዝተፈለለዩ ከተማታት ሱዳን እንተላይ አብ'ታ ርእሲ ከተማ ኻርቱም ዝተፈላለዩ ፖለቲካዊ አድማታት እናኣካየዱ፡ ሰራዊት

ናብ መዓስከራቱ ክምለስ፡ ንህዝቢ ሱዳን እትውክል ዲሞክራሲያዊት መንግስቲ ክትቀውም፡ ኢሎም ንዝተላዓሉ ተቓዋምቲ አድናቆቶም ብወግዒ ክገልጹ ድሕር አይበሉን።

ኩሎም ዜጋታት፡ ብሬድዮ ኡምዱርማን ክሰምዕዎ ዝህንጠይዎ ዝኸበሩ ወረ እናተጸበዩ፡ ሓደ አልሳዲቕ ዓብዱ አልማጅድ ዝተባህለ፡ ማዕጾ ማሕጅብ አልጃዓሊ ክኸፈተሉ ብልዑል ድምጺ ምስ ጸወዐ፡ ማሕጅብ አልጃዓሊ እናኸፈተሉ፡-“ደሓን ዲኻ ሳዲቕ ሓወይ? እንታይ ረኽበካ ብዓውታ ዝጸዋዕካ?”

ክብል ሓተተ።

አልሳዲቕ አደብ ብዝተሓወሰ፡-“አይተሓዘለይ ክርብሽ አይደለኹን። እንተኾነ፡ ገለ ሃንፍነፍ ዝብሉ ወተሃደራት ኣጋጢሞምኒ፡ ገዛና ኣትዮም ነታ ተጸሊእዎ ዘሎ ኡም ሸፍዕ ከይረኽቡለይ፡ ናታትኩም ሓዝ ስለ ዝደለኹ፡ ከይተረዳእኒ ዓውታን ጫውጫውን ኣብዚሐ።”

በለ መለሰ።

ማሕጅብ አልጃዓሊ፡ ወተሃደራት ኣብ ከባቢኡ እንተለዉ ንምርግጋጽ፡ የማነ-ጸጋም ኣብ ዝጠመተሉ፡ እቶም ወተሃደራት ናብ ፊቱ ዘሎ ጽርግያ ተጠውዮም ከም ዝኸዱ ምስ አረጋገጸ ኣስተንፍሱ፡-“እንታ ሳዲቕ፡ ገዛኹም ኣብ ጽርግያ እንተሎ፡ ኣብኡ ከም ድልየትካ ሸናዕ ክትብለሉ ማለት አይኮነን። ኩለን ከተማታት፡ እንተላይ እዛ ምጭውቲ ከተማና፡ ብሰላማዊ ሰልፍታት ተጨንቆን ከም ዘለዎ፡ ሰራዊት ናይ እቶ-እቶ ድንጋጌ ከም ዝአወጀ አይትፈልጥን ድኻ?” ክብል ብምረት ሓተተ።

አልሳዲቕ ቅድሚ ሕጂ ብዛዕባ እቶ-እቶ ሰሚዑ ስለ ዘይፈልጥ፡-“እቶ-እቶ ካብ ገዛኻ ከይትወጽእ ማለት ድዩ? ከምኡ እንተኾይኑ፡ ዘድልየና መዓልታዊ መሻርፍ ኣውራ ኣሕምልቲ፡ ካብ ሹቕ ምምጻእ ብኸመይ ክከአልዮ?”

ብርቡሽ መንፈስ ሓተተ።

ማሕጅብ አልጃዓሊ፡ ንአልሳዲቕ ከደዓዕስ ብምፍታንን ዝሑል ማይ እናአቐበሎን፡-“እቶ-እቶ፡ ሰባት ኣብ ጽርግያ ከይረአዩ፡ ሰላማዊ ይኹን ዘይሰላማዊ ሰልፍታትን ምትእኸኻባትን ከየካይዱ ምክልኻል፡ ዝኾነ ውልቃዊ ይኹን መንግስታዊ ንብረት ከይስረቑ፡ ከይዓኑን ብሓዊ ኮነ ኢልካ ከይባራዕን ምሕላውን ምዕቓብን ማለት እዩ።”

ዝብል መብረሂ ለገሰ።

አልሳዲቕ፡ ከምዚ ሰሚዑን ርእዩን ስለ ዘይፈልጥ፡ ኣባላት ፖሊስ ኣባትር፡ ኣውተማቲክ ጠበናጅ፡ ኣባትርን ኹርማጃትን ዓጢቆም፡ ሰባት ክሃርሙን ከጋፍዑን፡ ጠያይቲ ክትኩሱ፡ ኣብ ህይወቱ ስለ ዘይኣጋጠዎ፡ ሰራዊት ሱዳን ብ1958 ካብ መዓስከራቱ ብምውጻእ፡ ንዝተፈላለዩ መንግስታዊ ትካላት ተቐጽጾሩ፡ ሰባት ካብ ሰለስተ ወይ ኣርባዕተ ብዘይበዝሕ ቁጽሪ ብሓባር ከይዛወሩ እናኸልኸለ ርኢና... ዝብል ብሃንደበት ዕላል ሓደ ዓርኪ ወላዲኡ ዝኾነ ብምዝካር፡ ምስዚ ሕጂ ዝከየድ ዘሎ ኩነታት ከነጸጽሮን ከወዳድሮን ፈተነ።

ማሕጅብ አልጃዓሊ፡ ሓደ ዑመር የመኒ ዝተባህለ ናይ ቀደም ዓርኩ ንገዝኡ ከኣቱ ምስ ረአዩ፡ ተቐላጥፉ ሰላም እናበሎ፡ ዝሑል ማይ እናአቐበሎ፡-“መርሓባ ዑመር፡ ዳግማይ ክርእዩካ ሕጉስዮ። ንምኻኑ ኣበይ ትነብር ካበይ ከ ትመጽእ ኣሎኻ?” ክብል ብፍሕሹው ገጽ ሓተቶ።

ዑመር የመኒ ብወገኑ፡-“ከም ትፈልጦ ኣብ ከተማ ገዳርፍ ኣለኹ፡ ካብኣ ድማ ሕጂ እመጽእ ኣለኹ። ንኣንቲ ኣሞይ እትብጸኣኒ፡ ኣብ ከተማ ፖርት-ሱዳን እትነብር ንኸርኢ ምስ ተበገስኩ፡ ኩለን ካብ ገዳርፍ ክሳብ ኣብዚ ዘለዎ ጽርግያታትን

ጎደናታትን ተግጽዮን፡ መገሻይ ክቕጽል ከም ዘይኸእል ስለ ዝተረዳእኩ፡ ናባኻ ክእለ መርጸ።” በለ።

ማሕጃብ ኣልጃዓሊ ነቲ ጉዳይ ብምርዳእ ተቐላጥፉ፡-“ሓቂዮ፡ ኩለን ጽርግያታት ናይዛ ዓዲ ተግጽዮን ኣለዋ። ገዛውትና እውን ከይዕጸዋ ክንፈርሕ ጀሚርና ኣሎና።” ኣሰዒቡ’ውን፡-“ኩነታት ከተማ ገዳርፍ ከመይ ኣሎ? ክሳብ ሕጂ ጭቡጥ ሓበሬታ ስለ ዘይብልና፡ እተን ዝተኻየዳ ኣድማታትን ኣብያታትን ከመይ ነይረን፡ ኣሉታዊ ጽልዋ ነይሩዎን ዲዩ?” ክብል ሓተተ።

ዑመር የመኒ ክምልስ ስለ ዝነበር፡-“ሓቂዮ፡ ህሉው ኩነታትኩም ካብ ናትና ዝኸፍኦ እንተ ዘይኮይኑ፡ ዝፍለ ኣይኮነን። ሱዳን ብፍላይ ርእሰ-ከተማ ኻርቱም ብሕማቕ ቕልውላው ትሕመስ ኣላ። ረቢ ባዕሉ የድሕነና።” ቀጺሉ’ውን፡-“ቅድሚ ናባኹም ምምጻእይ፡ ሓደ ካብ ኻርቱም ዝመጸ፡ ካብ ቀደም ዝፈልጦ ዓርከይ ዝሓበረኒ፡ ከተማ ኻርቱም ከምዚ ኣብ ውግእ ዘላ መሲላ ኣላ። ሰባት ብህልው ኩነታት ዓቕሎም እናኣጸበቡ፡ ናብ መደበራት መንግስትን ናይ ንግድ ትካላት ክዕቀቡ ይውሕዙ ኣለዉ። ምናልባት’ውን፡ ቤተ-መንግስትን ቤት-ጽሕፈት መሪሕነት ሓይልታት ምክልኻልን ከይሕዙ የፍርሕዮ ዘሎ። ርእሰ-ከተማና ኣብ ዘይንበር ኩነታት ስለ ዘላ፡ ሰራዊት ንህልው ኣሰካፊ ኩነታት ክቆጸጸር ዝኸእል ኣይመስልንዮ ዘሎ። ስለ ዝኾነ፡ ንዝኾነ ኣብ ጽርግያ ዝንቀሳቐስ ብጥይት ክቕልብ ይፍትን ብምህላው፡ ብዙሓት ብሰንኪ ኣብ መንጎ ሰራዊትን ፖሊስን፡ መንጎ ህዝብን ዝካየድ ዘሎ ጎነጽ ብዙሓት ክቕሰሉ ከለዉ ዝመቱ’ውን ኣይተሳእኑን። ብተወሳኺ’ውን ዝተፈላለያ ብዙሓት ናይ ንግድ ትካላትን ኣብ ጽርግያ ደው ዝበላ መኻይንን ብሓዊ ዝተቐጸላ ኣለዋ።” ብዝርዝራዊ መልክዕ ነቲ ህሉው ኩነታት ክገልጽ ፈተነ።

ኣንፈት ሱዳን ናብ ደልሃመት ክኣቱ ብምጅማሩ፡ ዜጋታት ዝገብሩዎ ስለ ዝጠፍኦም፡ ገሊኦም ሃገርና ናይ ወጻኢ ወራር የጓጓፉሎ፡ ገሊኦም ኣብ መንጎ ትካላት መንግስቲ ዝሕሉው ኣሃዱታት ሰራዊትን ብሪፖብሊካዊ ሓለዋ ዝፍለጥ ኣሃዱታትን ውግእ ይካየድ ኣሎ፡ ካብኦም ሓሊፎም ካልኣት፡ ኣብ መንጎ ንመሰላቶም ዝቃለሱ ዜጋታት ደቡብን ንማእከላይ መንግስቲ ዝድግፉ ደቂ ሰሜንን ወጥሪ ተኸፍቱሎ ዝብሉ ተመቐቐሎም ኣለዉ። እንተኾነ፡ ኩሉ ብዛዕባ ፖለቲካዊ ኩነታት ሱዳን ዝበሃል ካብ ሓቂ ዝረሓቕ ኢዩ ዘሎ።

ወርሒ ጥቅምቲ ኣብ ዝተቐልቀለትሉ፡ ህዝቢ ሱዳን ኣብ ልዕሊ ገፋዕቱ ማለት፡ ኣብ ልዕሊ ሰብ ፍሉይ ረብሓታት ወተሃደራዊ ስርዓት ጀነራል ዓቡድ፡ ታሪኻዊ ዓወት ኣመዝገበ። ብኸምዚ ድማ እቲ ንሸውዓተ ዓመታት ዝገዝእ ወተሃደራዊ ስርዓት ክወድቕን ህዝቢ ድማ ንዕኡ ዝወክል፡ ንኹሉ ህዝቢ ሱዳን ዘሳኒ፡ ሓደ ፖለቲካውን ዲሞክራሲያውን ስርዓት ክእውጅ በቕዐ።

ወተሃደራዊ ስርዓት ዓቡድ፡ ኣብ ጥቅምቲ 1964 ከም ዝወደቐ ምስ ተፈልጠን ተኣወጀን፡ ንዕውት ሰውራ ጥቅምቲ ዝድግፉ ማእለያ ዘይብለን ሰላማዊ ሰልፍታት ኣብ መላእ መሬት ሱዳን ተኻየዱ። ኣብ ነንሕድሕዶም ዝሳነዩ፡ ሓደ ጥሙርን ጥዑይ ፖለቲካዊ ስርዓት ንምምስራት ዝሰማምዑ፡ ሓያሎ መራሕቲ ከም፡ ሸኽ ዓሊ ዓብዱ ኣልራሕማን፡ ዶክተር ሓሰን ዓብደላ ኣልቲራብን ኣልሳዲቕ ኣልማህድን፡ ገለ ከም መራሕቲ ሰልፊ ዲሞክራሲን ሓድነትን፡ ዓብዱ ኣልኻልቕ ማሕጃብን ዋና ጸሓፊ ዴሳዊ ሰልፊ ሱዳንን ብብከር ዓወድ ኣላህን ካልኣት ውሩያትን ፍትዋትን መራሕቲ ኣብ ስልጣን ክመጹ ተራእዩ።

ማሕጃብ ኣልጃዓሊ ኣብ መወዳእታ ወርሒ ጥቅምቲ 1964 እስትንፋስ ምስ መለሰ፡ ኣብ እንዳ ሻሂኡ ሰባት ክመላለሱ ኣብ ዝጀመሩሉ፡-“ንወተሃደራዊ ስርዓት ዓቡድ

ክአሊ ዝኸአሊ ሰውራ ጥቅምቲ፡ ርኡይ ፖለቲካዊ መቐይሮ ኾይኑን መርኣያ ህዝባዊ ሰውራዊ ምልዕዓል ከም ዝኾነ ዘማትእ ኣይኮነን። እቲ ምልዕዓል ንኹሎም ዜጋታት ሱዳን ዝውክል ጥራሕ ዘይኮነ፡ ነቶም ተደናጊጾም ምስ ሱዳናውያን ኮይኖም፡ ግፍዒታት ወተሃደራዊ ስርዓት ዓቡድ ዝበደሁ ኤርትራውያን ከይተረፈ ዝውክል መቐይሮ ነበረ። ብዙሓት ኤርትራውያን፡ ንኣድራጋ ጠያይቲ ወተሃደራዊ ስርዓት ከይፈርሑን ብኡኡ ከይተዳህሉን ደሞም እናኣፍሰሱ፡ ምስ ኩሎም ሱዳናውያን ደው ክብሉ ተራእዮም።” ቀጺሉ’ውን፡-“ሱዳናዊ ሰውራ ጥቅምቲ ምስ ተዓወተ፡ ፍትሓዊ ጉዳይ ኤርትራ፡ ናይ ዝተፈላለዩ ፖለቲካዊ ሰልፍታት ሱዳን ደገፋትን ምትብባዕን ስለ ዝረኸበ፡ ኣብ ሓጽር እዋን፡ ንሰውራ ኤርትራ ዝድግፉ ፖለቲካዊ ሓይልታትን ሰልፍታትን፡ ከም መርኣይ ምሕዝነቶም፡ ዝተፈላለዩ ፖለቲካዊ ሰሚናራት፡ መግለጺታትን መብሪሂታትን እናኣካየዱን እናዘርገሑን፡ ኣንጻር እቲ ኣብ ልዕሊ ኤርትራውያን ግፍዒ ዝፍጽም ዝነበረን ምስ ስርዓት ዓብድ ዝተማሕዘወ፡ ስርዓት ሃይለስላሴ ደው እናበሉ፡ ንመሰል ኤርትራውያን ንምሉእ ሓርነትን ናጽነትን ደገፍቲ እናኾኑ ክመጹ ጀመሩ።”

ኣብ ዝኾነ ኣጋጣሚ ክብል ይስማዕ ነበረ።

ኩሎም ዜጋታት ሱዳን፡ በቲ ዝተፈጸመ ዓወትን ዝተቐንጠጠ ወተሃደራዊ ስርዓትን ብምፍሳህን እስትንፋስ ብምምላስን፡ እናኾርዑ ሱዳን ምስ ዜጋታቱን ውጹዓት ኢትዮጵያውያን፡ ጫዳውያን፡ ኮንጎላውያንን ካልኦትን ጽቡቕ ዝምድና ክምስረትን ክፈጠርን ዝድለ ደገፍ ኣርእዮም።